

דרשונני זהו

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאומים העלי' והחשבה

גיליון מס' 4
פרשת חקת

מושכל ראשון

דבר המערכת

אמנם במשרדי המכון התכוננו לזה שיגיעו תגובות, ואף תגובות רבות, אך לתגובות כה מעמיקות, הכוללות מעבר לדברי שבה על הגיליון, שאלות ותשובות מעמיקות- עד כדי כך שלפעמים מתוך השאלות מתחזרים ומתבהרים נקודות שלא התבררו כל צרכם בגיליון עצמו, לכך כבר לא ציפו, למעורבות כזו פעילה של הציבור, ולריתחא דאורייתא כזו, אפילו במכון עצמו לא התכוננו..

אי לכך ובהתאם לזאת, ראשית כל אנו מתנצלים בפני כל אלו שלא עלה בידנו לשלוח מענה לשאלתם, מחמת הזמן הקצר והמלאכה המרובה, שנית שמחים אנו לבשר שבועזר השם החל משובע זה, יפורסמו מידי פעם במדור מושכל ראשון ממכתבי הקוראים ושאלותיהם, ושוברו-תשובתו בציוד.

ונפתח עם מכתב שנשלח על ידי אברך מעיר התורה והחסידות בית שמש, שיש בו בכדי להוסיף רבות, ולהשלים את הנקודה שהתבארה בשבוע שעבר במחשבת מצווה, בעניין טעמי מצוות שונים לאותה מצווה, על פי פשט ועל פי סוד וכו', וכפי שהובא בשם ר' צדוק הכהן ועוד, שהכל אחד, ושאיין זה אלא עומק נוסף ורובד אחר, עיי"ש.

ונצטט מתוך המכתב "...ועל מה שהבאתם במדור מחשבת מצווה מפרי צדיק" וכן מצינו דר' שמעון דריש טעמא דקרא, ואף דשם הם הנגלות בטעמי המצוות, מן הסתם הם אחד עם העומק והסוד שבטעמי המצוות". הנה לכאורה בעניין זה היה ראוי להביא קודם כל (או לפחות להביא גם) את דברי הראשונים הנדרשים לסוגיא, שלמרות שהדבר אינו ידוע, מצינו שהראשונים עצמם עסקו בשאלה זו- האם שייך להגיד שיש כמה טעמים באותה מצווה, והאם אין זה סותר אחד את השני. וראשית נביא מדברי הרמב"ן (שמות כ"ג) "ולמצות השם טעמים רבים בכל אחת כי יש בכל אחת תועלות רבות לגוף ולנפש" וכן ברבינו בחיי (שמות כ"ג) "ומכאן אתה למד כי יש לכל מצוה ומצוה ממצות התורה כמה פנים, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים, ויש בכלול תועלת הגוף והנפש והם חיים למוצאייהם, וכך אמר שלמה ע"ה כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא", מכאן רואים בפירוש אצל דברי הראשונים עצמם דבר זה שטעמים רבים ושונים יתכנו לכל מצווה, וכלשונו של הרמב"ן " כי יש בכל אחת תועלות רבות לגוף ולנפש".

ואם תאמרו שאכן דבר זה נמצא בתורת הראשונים, אבל הם כווננו רק לטעמים הנגלים, ולא כווננו לתורת הסוד, נציין את דברי הרשב"א (ש"ת, ח"א תשובה צ"ד) וזל"ק "ואף המצות שיראה מפשוטי הטעמים שנתנה בהם התורה שהטעמים ההם הם תכלית, הכונה בהם אינה תכלית, אלא הטעם ההוא אמת, אך הוא כנקודה מתועלתיה ומכונותיה... דע כי אי אפשר לגלות טעמה שיש בה לבעלי הקבלה, כי אם יחיד שבדור, לשתי סבות, אחד מצד המוסר והשנית מצד המקבל, כי היודעים הן ערך המצות מיעוטו, שבדברים אלו מצייין הרשב"א עצמו לטעמים הנוספים שיש בכל מצווה על פי תורת הסוד והקבלה.

ובזה יסבר פי דוברי שקר המוכיחים שמוזה שהראשונים לא הביאו הטעמים שעל פי קבלה, מוכח שלא אחוז מהטעמים שעל פי סוד ח"ו, שהרי הרשב"א מצייין בפירוש טעמים אלו אולם אומר שרא"א לגלותם רק ליחידים. אמנם נקודה זו חידש לנו הבעש"ט הק' וזה"ה וגילה לדור אחרון, שבדורנו, אדרבה מחמת שפלות הדור, אי אפשר לחיות חיים רוחניים מבלעדי תורת הח"ץ וחכמת הפנימיות, וכמשל הנודע שמביא בספה"ק עבודת יום הכיפורים להרה"ק ר' שלום תאומים (שהיה מהלמידי רבי ר' ברוך ממעיניו זי"א) בשם הבעש"ט הק', למלך שבנו נחלה מאוד והגיע עד שערי מוות, ולא הועילו כל הסממנים וכל הרפואות לרפאותו, עד שבא רופא גדול ואמר שיש סם מרפא, אולם יקר הוא מאוד לכך יצטרפו לבובו את כל אוצרות המלך, והתיר המלך להוציא כל אוצרותיו בשביל לקנות רפואה זו, ואף שפני של החולה סתום בחוקה, ורובו של סם המרפא ישפך ויפול ארצה, מכל מקום הכל כדאי הוא בשביל המעט שיחזור לתוך פיו, וכך יצילו חייו. וכך בדורנו אנו גילו את חכמת הח"ץ להציל נשמות ישראל, שאין להם רפואה בדור אחרון מבלעדי רפואה זו.."

היוצא לנו מכל האמור שאף הראשונים עצמם מביאים רעיון זה המובא בספה"ק פרי צדיק, שבכל המצוות טעמים שונים מכל תורת הפרד"ס וכל טעם הוא עומק חדש ורובד נוסף במצוות השם".

עד כאן מתוך המכתב שהגיע לשולחן המערכת, ומכאן נצא בקריאה של חיבה, לציבור ראי ד' שוחרי התורה והחסידות לשלוח לנו מהארותיהם והערותיהם, שעל ידי כך יבהרו ויתבררו הדברים, ובכך נסתייע בכוח הרבים, ובזכות הרבים יעזור השי"ת ולא יצא תקלה מתחת ידינו, אמן.

כתוב העלון:

2

מחשבת יסוד

יסודות המחשבה
במשנת רבותינו
הראשונים

4

מחשבת
הפרשה

מאוצרם של
רבותינו בעלי
המחשבה
בעניינא דיומא

6

מחשבת
מצווה

להאיר לבבות
בעומק ופנימיות
טעמי המצוות

8

עקבות
המחשבה

לחקר תולדות
תורת המחשבה

אני מאמין: התקבלות י"ג עיקרי האמונה לדורות (ב)

בפרק הקודם והראשון בסדרת מאמרים אלו, נפתח הפתח לעיסוק בי"ג עיקרי האמונה של הרמב"ם, משמעות העיקרים, והיסודות לתורה ולאמונה שעליהם מיוסדת התורה והמאמין בהם הוא בכלל ישראל, ודעות הרס"ג והראב"ד הראשון במניין העיקרים. בפרק הנוכחי יתבארו הדעות בין הקדמונים במניין העיקרים.

רבותינו הראשונים שבאו בעקבות רס"ג, הראב"ד והרמב"ם, נשאו ונתנו הן בעיקר שאלת העיקרים, אם אכן יש מקום לקביעת יסודות מסוימים כעיקריים לאמונת ישראל, והן במניין העיקרים ופרטיהם.

השגת רבי חסדאי קרשקש

רבי חסדאי קרשקש, שהיה תלמידו המובהק של הר"ן (עיי' שו"ת הריב"ש סי' שפח וסי' רסט), השיג בספרו אור ה' (ותחילת מאמר שלישי) על הרמב"ם, בטענת ממה נפשך:

אם העיקרים הם האמונות האמיתיות, שהוכרז בהם הוא מין, יש הרבה יותר מ"ג עיקרים כאלו. ואם העיקרים הם היסודות שעליהן מושתתת הדת, ואי אפשר לציירה בלעדיהם, אין יותר משבעה או שמונה יסודות. לפי מנייני, הפינות התורניות, שאין לתורה קיום בלעדיהן, הן ידיעת ה', השגחתו, יכלתו, הנבואה, הבחירה והתכלית. בנוסף ישנן שמונה אמונות שאינן תלויות במצוות מסוימות, והן החידוש, הישארות הנפש, שכר ועונש, תחיית המתים, נצחיות התורה, מעלת נבואתו של משה רבינו, היות הכהן הגדול נענה באורים ותומים, וביאת המשיח. ועוד שלוש אמונות הנתלות במצוות מיוחדות, והן האמונות התלויות בתפילה וברכת כהנים, אמונות התלויות בתשובה, ואמונות התלויות ביום הכיפורים וארבעת פרקי השנה.

שיטת "בעל העיקרים": ג' עיקרים, ה' שורשים וענפים

רבי יוסף אלבו, תלמידו של רבי חסדאי קרשקש, השיג אף הוא בספר העיקרים (מאמר ראשון פ"ג) על מניין י"ג העיקרים של הרמב"ם, ולדעתו ישנם שלושה עיקרים, שמהם מסתעפים שמונה שורשים, ומהם יוצאים ענפים. העיקרים הם שלושה: א' – מציאות ה', ב' – ההשגחה לשכר ועונש, ג' – תורה מן השמים. השרשים הם שמונה. ארבעה יוצאים מעיקר מציאות ה': אחדות ה', שאינו גוף, אינו תלוי בזמן והוא מסולק מהחסרונות. מעיקר תורה מן השמים יוצאים שלושה שרשים: ידיעת ה', נבואה ושלמות השליח. ומעיקר שכר ועונש יוצא שורש ההשגחה הפרטית. מהשורשים מסתעפים ששה ענפים, והם: חידוש העולם, מעלת נבואת משה, נצחיות התורה, אפשריות השגת השלמות על ידי קיום מצוה אחת, תחיית המתים וביאת המשיח.

יישוב שיטת הרמב"ם

בישוב שיטת הרמב"ם במניין י"ג העיקרים וקיומה נאמרו כמה דרכים. הרשב"ץ בספרו מגן אבות חילק את י"ג העיקרים של הרמב"ם לשלוש קבוצות ועל ידי כך מנאן כשלושה עיקרים. חמשת העיקרים הראשונים העוסקים במציאות ה', אחדותו, שאינו גשם, קדמותו והעבודה אליו, הם הנכללים ב"אפיקורס" השנוי במשנה, והם הנוגעים למציאות ה'. ארבעת העיקרים העוסקים בנבואה, נבואת משה ותורה מן השמים, הם הנכללים

ב"אומר אין תורה מן השמים" השנוי במשנה. והארבעה האחרונים העוסקים בהשגחה, שכר ועונש וזמנם בימות המשיח ותחיית המתים, הם הנכללים ב"האומר אין תחיית המתים מן התורה", והם הנוגעים להשגחתו. ר"י אברבנאל, בספרו ראש אמונה, האריך בישוב דעת הרמב"ם.

שיטת בעל העקידה: העיקרים המיוחדים לתורת ישראל

בעל העקידה, רבי יצחק עראמה, ביאר את שיטתו בעיקרי האמונה בשער סז, שנועד לבאר "חבה יתירה נודעת לאומה ישראלית למסור בידם זכרון פינות התורות". הוא מונה בין העיקרים את הפינות המיוחדות לתורת-ישראל ואינן משותפות לאמונות אחרות זולתה, שכן העובדה שישנו טבע ושהאדם הוא יצור שכלי ובעל בחירה, הם עקרונות שאינם מיוחדים לתורת ישראל, ואי אפשר לשום תורה להתקיים זולתה, ולכן אין למנות עיקרים אלו ברשימה המצומצמת של העיקרים שהתורה פעלה בחכמתה להנחלתם והשרשתם. מאותה סיבה גם אין למנות את מציאות ה', אחדותו ושאינו גשם, אף על פי שהתורה מניחה אותם ומהירה עליהם מאוד, שהרי גם הם אינם עיקרים מיוחדים לה, וכל חכמי הפילוסופים הוכיחו אותם בהוכחות מוחלטות, אף על פי שלא הודו בתורה האלוהית.

העיקרים המיוחדים לתורת ה', הם אלו שהגדר שלהם מוגדר משני צדדיו. כל מי שמאמין בהם הוא בעל תורה אלוהית, וכל בעל תורה אלוהית מאמין בהם. ואלו הם: העיקר הראשון, שבו מתבוננים בקיום שמירת השבת ועליו קיומה מעיד, הוא חידוש העולם, שה' חידשו ברצונו אחרי שהיה נעדר. העיקר השני, שבו מתבוננים במצוות ליל ראשון של פסח ועליו הוא מעיד, הוא יכולת ה' המוחלטת לשנות את מערכות טבע העולם ככל אשר ירצה, ואין מי שמונע ממנו מלעשות כרצונו. העיקר השלישי, שבו מתבוננים בחג השבועות הנקרא יום מתן תורה, וקוראים בו אזוהרות ועושים בו משמרות התורה, הוא אמיתת הנבואה, ומצטרף לו עיקר תורה מן השמים. העיקר הרביעי, שבו מתבוננים בראש השנה ובימי חודש אלול שלפניו, ועליו

הם מעידים, הוא אמתת ההשגחה, שה' משיגה על כל המעשים ושופט את הבריות על פיהם. העיקר החמישי, שבו מתבוננים ביום הכפורים ועליו הוא מעיד, הוא שה' מוחל וסולח לעוונות עמו ישראל ביום הזה, שלדעת רבינו גם זהו עיקר גדול שהכרחיותו התבארה בשער סג. והעיקר השישי, שבו מתבוננים בחג הסוכות ועליו הוא מעיד, הוא אמונת השכר והעונש, ומצופרת לו האמונה בעולם הבא, שעליה מעיד שמיני עצרת.

בכך הועילה התורה לעם ישראל, שכל הפינות השרשיות נזכרים ונחקקים על לוח לבם במועדי השנה, ועל ידי כך לא יסורו ממנו. מאחר ולדעת בעל העקידה לשם כך ניתנו המועדים, שיתבוננו בהם בפינות התורה ועיקרי האמונה, לכן הרחיב וייחד פרק לכל פינה ופינה מפינות ושרשים אלו, וביאר אותה בהרחבה.

העיקר הראשון, שבו מתבוננים בקיום שמירת השבת ועליו קיומה מעיד, הוא חידוש העולם, שה' חידשו ברצונו אחרי שהיה נעדר. העיקר השני, שבו מתבוננים במצוות ליל ראשון של פסח ועליו הוא מעיד, הוא יכולת ה' המוחלטת לשנות את מערכות טבע העולם ככל אשר ירצה, ואין מי שמונע ממנו מלעשות כרצונו.

תשובות האחרונים בנידונים אלו

השיטות השונות של רבותינו הראשונים במנין העיקרים ובעיקר קיומם, עמדו כשאלה לפני רבותינו שבאו אחריהם. הרדב"ז נשאל (ה"א סי' שדט) אם מסכים עם חשבונו של הרמב"ם, של רח"ק או של ר"י אלבו, והשיב שאין דעתו מסכמת לשים לתורתנו הקדושה שום עיקר, שכן כולה עיקר מפי הגבורה, ובכל מצוה ומצוה יש לראות עיקר ופינה, ואין אחת מהן הטפילה ביחס לאחרות,

והמכחיש אפילו מצווה אחת מן התורה נקרא כופר ואין לו חלק לעולם הבא.

על דרך זה כתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' שנו), "ענין הויכוח אם יש י"ג עקרים או ג' כהר"י אלבו, לא ידעתי שום נפקותא כי אם קריאת שם בלבד, ולדעת המקובלים אין כאן עיקר כי כל קוצים של תורה הם עיקרים מה בין זה לזה", והאריך עוד בעניין.

עוד דברים רבים יש בדעות הראשונים בענייני עיקרי האמונה כהנה וכהנה, אך די במה שהובא לראות ששיטת רבינו הרמב"ם במניין עיקרי האמונה לא היתה מוסכמת בתחילה על כל הראשונים והאחרונים, זכר כולם לברכה. בפרקים הבאים נעקוב בעז"ה אחר התקבלות י"ג עיקרי האמונה בדורות הבאים.

ואהבת את ד' אלוקיך בכל לבבך - בשני יצריך.

א.

"צריך לדעת למה כינה למצווה זו שם כללות התורה, שהיה לו לומר זאת חקה וגו' או זאת חקת הטומאה או חקת הטהרה כדרך אומר (שמות יב) זאת חקת הפסח", בקושיא זו פותח האור החיים הקדוש את פרשתנו, וכך גם עוד רבים מן המפרשים, אכן מלבד קושיא בולטת זו, ישנם עוד כמה וכמה נקודות הצריכות ביאור בפרשתנו, ונביא מהם, א. קשה מה שהגיש הכתוב 'חוקת עולם' משמע שדבר זה נוהג תמיד, וצ"ב שהרי אינו נוהג בזמנינו שאנו שרויים בגלות, ב. צריך להבין מה העניין דווקא בפרה אדומה, ומה מרמו העץ ארז ושני תולעת וכי לכאורה לפי ביאורו של רש"י שזה בא ללמד ענוה לזה שנתגאה וחטא, די שיביאו האוב שזה מרמו שישפיל עצמו, ג. למה דווקא במצווה זו מונין אומות העולם את ישראל והלא יש עוד כמה חוקים שאין טעמם גלוי, ד. בהבנת העניין שפרה אדומה מטמא טהורים ומטהר וטמאים, שזה לכאורה היפך הסברא, וכבר עמדו רבים מרבותינו על דבר פלא זה, עד כדי כך שהחיונין פירש שעל פרט זה נאמר שזה חוקה שאי אפשר להבין.

ב.

ויבאר על פי מאמר חכמינו ז"ל (ברכות פ"ט משנה ה'), שדרשו את הפסוק ואהבת את ד' אלוקיך בכל לבבך - בשני יצריך, וכבר נשתברו קולמוסים לבאר לימוד זה ואנו נלך על פי דרכם של רבותינו תלמידי הבעש"ט ומה שהאירו לנו בסוגיא זו. ויבאר על פי דברי המאור ושמש (פרשת ראה), וז"ל: "ששמעתי מהמגיד הקדוש מו"ה יחיאל מיכל זצוק"ל מולאטשוב על פסוק (דברים ה, ה) אנכי עומד בין ה' וביניכם וגו', שביאורו שמי שמחשיב את עצמו ליש, ומתפאר בלבבו לאמר שהגיע לאיזה מעלה בלימוד או במעשים טובים, על ידי זה הוא עושה מסך המבדיל

שזאת היא חוקת התורה, רצה לומר מלכים גדולים וחוקים טובים לכללות התורה להיות לו עזר נגד היצה"ר, שאם שאינו ראוי להתקדש, יאחז כנגדו מדת התפארת, מצד נשמתו ראוי לכך. ואם היצה"ר מגיס רוחו שכבר הוא קדוש וטהור, ישפיל עצמו מצד השפלות חומר.

מכונה בתורה מצווה זו בשם חוקת התורה ולא חוקת הטהרה או הטומאה, ויובן גם מדוע כתוב בקרא חוקת עולם, שאכן לימוד זה הוא כלל גדול לא רק למצווה מסוימת אלא יסוד לכל התורה כולה, ולא רק לדור ההוא אלא לכל הדורות.

וע"פ יסוד זה ביאר בתולדות יעקב יוסף עוד כמה דיוקים בפרשתנו וז"ל: "ובזה יובן, וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, רצה לומר שיאמרו לישראל שיקחו מדריגת משה - השפלות, ומדריגת אהרן - הכבוד והתפארת, להשתמש במידות אלו. שזאת היא חוקת התורה, רצה לומר כללים גדולים וחוקים טובים לכללות התורה להיות לו עזר נגד היצה"ר, שאם היצה"ר משפילו שאינו ראוי להתקדש, יאחז כנגדו מדת התפארת, מצד נשמתו ראוי לכך. ואם היצה"ר מגיס רוחו שכבר הוא קדוש וטהור, ישפיל עצמו מצד השפלות חומר".

בעוד דרך נרמו יסוד זה בפרשתנו והוא כפי שדרש הר"ק ר' מאירל מפרמישלאן זיע"א (מובא במרגינתא טבא), על דברי המדרש בפרשתנו שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל "מה המצווה הזאת ומה טעם יש בה" שבשעה שאדם רוצה לעשות איזה מצוה מיד בא אליו היצר בטענה 'מה המצווה הזאת' פ' מה שתעשה כעת הרי אינה מצווה כלל, ואינה נחשבת כלום לפני הבורא ית"ש, בשביל להחלישו ולמנעו מלעשות את המצוה. אבל אם כבר עשה את המצוה אז יבא אליו היצר בטענת 'מה טעם יש בה' דהיינו שמכניס בו גאוה שטעם טעם מצוה גדולה כזו. ועל זה צריך האדם לענות לפני המצווה 'גוירה היא מלפני' היינו שחובה עליו לעשות המצווה אף אם מסיתו היצר שאינו ראוי, ואין לך רשות להרהר אחריה' שאחריה - אחר המצווה אין לך להרהר בגדל חשיבות המצווה, ולהתגאות בכך. וידוע מה שכתבו המפרשים שזהו מה שמבקשים 'זהו שטן מלפנינו ומאחרינו' דהיינו שנוכח להינצל מטענות היצר לפני המצווה ולאחר מצווה.

ג.

והנה מידה נפלאה זו של שילוב ההפכים, כגון השימוש גם עם גאוה וגם עם ענוה כדי לעבוד את ד' זה יכול להבין רק איש ישראל, וכפי דברי האוה"ח הק' בפרשתנו להמשיל נפש ישראל לדבש. שאפשר לבאר כוונתו, שהדבש בא מהדבורה, וזה עצמו מרמו שמעו - דבורה יצא הדבש המתוק, וגם שהוא דבר היוצא מבעל חי טמא, ואף על פי כן הוא עצמו טהור ומותר באכילה, ולא מצאו

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

עוד כזה בורה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלאכות אסורות ויש פ"ג כל מאכל היוצא ממין מן המינין

האסורין שלוקין על אכילתו, הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה וחיה הטמאים, וביצי עוף ודג הטמאים, משא"כ בדבש שהוא טהור, ולזה מדמה נפש ישראל לדבש היינו כמו הדבש שיוצא טהור מטמא, כך גם ביכולתו של כל איש ישראל להוציא ולהשתמש במידות הרעות לטוב.

מה שאין כן אומות העולם אינם יכולים להבין עניין זה של שילוב מידות המנוגדות ושימוש בשתייהן כדי לעבוד את ד', וכמו שכתב המהר"ל (נצח ישראל פ"ג) שזה היה טעות האומות הכופרים, וז"ל: "וכבר הסכימו על זה איזה חוקרים בחכמתם, כי מן דבר שהוא אחד לא יבוא רק אחד, כי הרבי אשר יש בו דברים מחולקים, איך יושפע זה מדבר שהוא אחד, דברים שהם מתחלפים, כמו שאי אפשר שיושפע מן האש דבר שהוא חלופו, רק האש פועל חמימות, והמים פועלים קרירות, ולא תמצא שיהיה דבר אחד פועל שני דברים מתחלפים, כך אי אפשר שיבואו דברים מתחלפים מן אשר הוא אחד. ולפיכך גורו בדעתם שההתחלות הם רבות, וכפי רבי ההתחלות יבואו רבי הנמצאים בעולם" היינו שאינם מאמינים שיכול מן האחד לבוא ריבוי, וכך גם בענייני עבודת ד' אינם מאמינים שיכול לעבוד ד' אחד בכמה אופנים שונים ובכמה מידות מנוגדות. ואמנם אנו מאמינים בני מאמינים יודעים כי כל הריבויים באו מד' אחד, ולכן גם ניתן לעבוד את ד' בכל מידותיו של האדם, ובשני יצרי.

ולפי זה יובן כמין חומר מה שהקשנו למה דווקא במצווה זו מונין אומות העולם את ישראל, שאכן עניין זה אינם יכולים כלל להבין, האיך אפשר לעבוד את ד' באופנים הנראים מנוגדים, והאיך יתכן שלפעמים דווקא על ידי המידות הרעות יבוא לקיים המצווה, ואכן עניין זה יכולים להשיג רק חלק ד' עמו, וישראל שהם חבל נחלתו.

(מעובד על פי ספר רצון משה).

טעמא דקרא

הנה הזדמן לידינו בסייעתא דשמיא מופלאה, שדייקא בשבוע זה - פרשת חוקת גמרנו את פרקי ההקדמה לעניין דרישת טעמי המצוות, מה שנותן הזדמנות נפלאה לעסוק בשאלה ששאלו רבים בתגובות למערכת, והיא הקושיא הנודעה על עניין דרישת טעמי המצוות, מהרש"י הק' הפותח את פרשתינו בביאור הנודע "זאת חוקת התורה. לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר, מה המצווה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה", היינו שגויה היא ואין לנו רשות להרהר אחריה, ולפי זה לכאורה אף אין לנו לתור אחר טעמיה וסודותיה. וסימנא מילתא הוא שאכן צריכים אנו להיכנס ולבאר דבר זה.

א.

הנה דבר פלא הוא שדווקא בפרשה זו, שבה מדגיש רש"י את העניין של חוק ללא טעם לכאורה וכמונא לעיל, יוצא רש"י מגדרו, ובסוף הפרק - אחר שכבר גמר לבאר את כל פרשת פרה אדומה בלי להסביר בה טעמים, מתחיל לפרש מחדש את כל הפרק וענייני פרה אדומה עם טעמים, ולא רק טעם כללי למצווה, אלא כמעט על כל פרט ופרט, כגון "ויקחו אליך" - משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם. "פרה אדמה" - משל לבן שפחה שטייף פלטיין של מלך אמרו תבוא אמו ותקנה הצואה כך תבוא פרה ותכפר על העגל. "אדומה" - על שם אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום. "תמימה" - על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליה ויחזרו לחמותם. "לא עלה עליה עול" - כשם שפרקו מעליהם עול שמים. ועוד לימודים המבארים טעם כל פרט ופרט הדק היטב. ולכאורה לימוד גדול בא רש"י הק' ללמדנו, שדווקא בפרשה זו - שהוא עצמו הקדים ואמר שחוקה היא ואין לך

רשות להרהר אחריה, מביא טעמים כה מפורטים על כל דבר.

והנה לכאורה ברמב"ם יש גם סתירה זו, שמחד רואים את גדל העניין של לפרש טעמי המצוות, כדאיתא (סוף הלכות תמורה) "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם כמו שביארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם, הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה וכו', ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים", ועל דרך זה ייחד הרמב"ם בחלק ג' מספרו מורה נבוכים, כמה וכמה פרקים לבאר טעמי המצוות. ומאידך גיסא מצינו שטחשיב ביותר עניין קיום המצוות בלא ידיעת טעם, וכלשונו (הלכות מעילה פרק ח) "אמרו חכמים חוקים חקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן, ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהן, כגון איסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח, וכמה היה דוד המלך מצטער מן המינים וטן העכ"ם שהיו משיבין על החוקים, וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה, שנאמר טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור פקודיך, ונאמר שם בענין כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני, וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן, אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד, שבעשיית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא, והקדימה תורה ציווי על החוקים, שנאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".

אמנם המעיין יראה שאין זה סתירה אלא צריך האדם שיהיה בו שניהם, ואכן עניין גדול הוא לידיע טעמי המצוות ולהיכנס בהם לתור טעמיהם לפי כוחו, אמנם זה בא להדגיש רש"י הק' בפרשתינו שצריך האדם לידיע שאע"פ שהוא יכול למצוא טעמים למצוות, בל ירס לעלות אל ד' ולחשוב

שהכל לפי דעתו והבנתו, שאם כך המצוות שלא ידע טעמם יהיו קלים בעיניו ח"ו, אלא יבין שאין זה סיבה להקל ולזלזל, אלא אדרבה יש בקיום המצוות בלי ידיעת הטעם, צד מעלה יותר מקיומם עם ידיעת הטעם, והוא שעל ידי כך יכוף לבו יותר לריבוננו, שיעשה מצוותיו אף כשאין משיג טעמם.

ובכך יתורצו גם דברי הרמב"ם, שמצד אחד מחשיב ביותר את העיון והדרישה בטעמי המצוות ומצד שני מחשיב את החוקים. וכלשונו (מעילה שם) "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידיע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה, אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול וכו', קל וחומר למצווה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן". ומכאן מודעה רבה לאורייתא ותשובה לאלו השואלים על ענין דרישת טעמי המצוות, ומקשים כביכול על זה מתוך פרשתינו.

ב.

כיוון דאתיא לידינו מצוות פרה אדומה וטעמיה, נבוא אל המלך, ונבאר את עומקה של מצווה זו על פי הטעם שהביא רש"י הק'.

בראשונה ראוי להביא לש"ק של רבינו בחיי שמביא דרש זה ביתר הרחבה. וזלש"ק "ויקחו אליך פרה אדומה, ונביא לש"ק של רבינו בחיי שמביא דרש זה ביתר הרחבה. ויקחו אליך משלהם, כשם שהם נשתתפו בעון העגל ופרקו נזמי הזהב כדכתיב (שמות לב) ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב, כך ישתתפו לכפרה ויביאו משלהם. פרה, משל לבן שפחה שטייף פלטיין של מלך, אמר תבא האם ותקנה צואת בנה, כך תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל. אדומה, על שם שהחטא קרוי אדום, שנאמר (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. תמימה, על שהיו ישראל תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמימות. לא עלה עליה עול, כשם שפרקו מעליהם עול מלכות שמים. אל אלעזר הכהן, כשם שנקהל על אהרן הכהן לעשות העגל, ולפי שאהרן עשה העגל לא נתנה לו עבודה זו שאין קטיגור נעשה סניגור. ושרף את הפרה, כשם שנשרף העגל. עץ ארז ואזוב ושני תולעת, שלוש מינים כנגד שלושת אלפים שנפלו בעגל, וארז הוא הגבוה מכל האילנות, ואזוב נמוך מכולן, סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל עצמו

כאזוב ותולעת ויתכפר לו. למשמרת, כשם שפשע העגל שמור למשמרת לכל הדורות לפרענות שאין לך פקידה שאין בה מפקידת העגל, שנאמר (שמות לב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, כך זה היה שמור. וכשם שהעגל טימא כל העוסקין בו, שעבודה זרה מטמאה דכתיב (תהלים ק) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, וכתיב (ישעיה ל) תזרם כמו דוה צא תאמר לו, כך פרה מטמאה כל העוסקים בה. וכשם שנטהרו באפרו שנאמר (שמות לב) ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים, כך ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי. אולם לכאורה קשה על ביאור זה, 1. שאמנם התבאר שכמו שבמעשה העגל נטהרו על ידי (שתיה) המים חיים שבתוכה עפר העגל כך מי הפרה אדומה מטהרים, אך צריך להבין איך מטהרים מטומאת מת, וכי טומאת מת באה מחטא העגל, 2. שביאור זה עולה יפה לפרה אדומה הראשונה, שהיא כקורבן וכפרה לחטא העגל, אך מה הטעם בטהרת פרה אדומה לדורות הבאים.

ויתבאר על פי דברי הכל יקר בפרשתינו וזלש"ק "וענין עמוק זה והמשל ושוברו הראה ה' במעשה העגל, כי הוא גרם טומאת המת לפי שבמתן תורה נעשו ישראל חירות על הלוות חירות ממלאך המוות (שמ"ד מא, ז) ואין הפירוש שהיתה הכוונה לבטל המוות לגמרי, אלא ענין חירות זה הוא דווקא ממלאך המוות, שלא ימותו כי אם בנשיקה על פי ה' ואז לא היו המתים טמאים, כי כל עיקר הטומאה של המתים באה ממיתה שהיא על ידי מלאך המוות הבא מסטרא דמסאבא, אבל המתים בנשיקה אין בהם שום צד טומאה, שהרי ביום שמת רבינו הקדוש אמרו שבו ביום בטלה הכהונה, (היינו שיצאו הכהנים להתעסק בו) (כתובות קג. ועיי"ש בתוספות) כי לא היה שם טומאה על כן התירו לכהנים להתעסק בו, נמצא שבקבלת התורה נעשו בני חורין ממלאך המוות ובטלה הטומאה וע"י העגל שעשו חזרו לקולקום והשליטו עליהם מלאך המוות, ואם כן העגל גרם טומאת המת על כן תבא האם ותקנה צואת בנה, להסיר הטומאה ע"י אפר הפרה וזה פירוש יקר". ולפי זה א"ש מה דהקשינו, למה זה מטהר מטומאת מת, ולמה לדורות, שהרי כל טומאת מת בכל הדורות נבעה רק מחטא העגל. ודפח"ח.

ובזאת סיימנו את פרקי ההקדמה וביאור השיטות בענין טעמי המצוות, ובעזר השי"ת בפרקים הבאים נבוא אל הקודש, בביאור טעמי המצוות גופא.

רבי סעדיה גאון (ד)

השקט ושלווה, ולא ארכו הימים עד שקפץ עליו רוגזו של ראש הגולה דוד בן זכאי, וזאת בעקבות עמידתו

האיתנה של רבינו, ומסירות נפשו שלא לזוז כמלא נימה מאמיתות דעתה של תורה. ומעשה שהיה כך היה, באחד הימים בא לפני ראש הגולה ריב ומחלוקת בעניין חלוקת ירושתו של אחד מגדולי עשירי יהדות בבל באותה העת, הנהוג היה בימים ההם שראש הגולה פסק את הדין, אך הפסק היה צריך לקבל את אישורם של ראשי ישיבת סורא ופומפדיטא, ראש הגולה שהשוחד עוור את עיניו פסק לטובת הבנים העשירים ששיחדו אותו, ושלח את הפסק לרבינו לאישור, אך רבינו שראה את עיוות הדין, לא חת ולא זע מפני ראש הגולה וסירב לחתום, ובנו של ראש הגולה, יהודה, שהוא היה השליח להחתיים את רבינו על פסק דין זה, אף גורש מישיבת סורא בבושת פנים.

בראות ראש בגולה רע המעללים, שאין רבינו כורע ומשתחוה לו, עמד והדיח את רבינו מנשיאות ישיבת סורא, ומינה תחתיו אחר בשם יוסף בר יעקב לגאון ישיבת סורא, דוד בן זכאי לא הסתפק בהדחתו מראשות הישיבה, אלא גם העז להטיל על רבינו שמתא, בראש מצדדי ראש הגולה עמד עשיר גדול בשם אהרון בן שרגאדו, שהיה אף בעל ידיעות בתורה, אך תאוות הכבוד העבירו על דעתו ועל דעת קונו, ולכן הוא הצטרף למחנהו של ראש הגולה בתקווה להרבות כבודו.

אך ישראל אם אין נביאים הם בני נביאים הם, ידעו והרגישו שהצדק עם רבינו, וחלק גדול הלכו עם רבינו על אף הפחד מראש הגולה הכוחני. תלמידי של רבינו אף מינו ראש הגולה אחר מטעמים, את יאשיה בן זכאי אחיו של דוד בן זכאי דגן.

באותה העת כתב רבינו את "ספר הגלוי", המתאר את השחיתות שפשתה בזמנו בקרב מנהיגי הקהילה ואצל הריש גלותא, ואת פעולו למינורה, פעולות שנועדו להציל עשוק מיד עושקו. הספר שהתקבל באהדה רבה על ידי הציבור הרחב שראו את אמיתות הדברים, גרם לריש גלותא ומקורביו למבוכה רבה, ובעקבות כך הם הגבירו את הרדיפות נגד רבינו, פרסמו נגדו כתבי פלסתר ועד מהרה עברו גם למלשינות ואכילת קורצא אצל המלכות נגד רבינו, רועם של ישראל שנלחם נגד עיוות תורת אמת, ונגד העושק שעשק ראש הגולה את דלת העם...

המשך יבוא

בפרקים הקודמים הבאנו סקירה קצרה על תולדותיו ושנותיו הראשונות של רבינו, על מלחמתו בקראים ובמשכילים, ועל פועלו הרב למען תיקון הלוח וקביעת המועדים בזמנם, והצלחתו למנוע פיצול נורא בעמ"י בנוגע לקביעת זמני המועדים ולוח השנים. בפרק זה נביא את המשך תולדותיו של רבינו, ומיניו לגאון ישיבת סורא.

ה.

בשנת ד' אלפים תרפ"ח נפטר ראש ישיבת סורא, רב יום טוב כהנא בר יעקב - שלא האריך ימים בנשיאות הישיבה, ונפטר רק ארבע שנים לאחר מינויו לכהן כגאון תחת אביו רב יעקב בר נטרונאי, לפי הנהוג היה מקובל שהגאון הבא מתמנה מבין תלמידי החכמים של ישיבת סורא. אך לאחר פטירתו של רב יום טוב לא נמצאו בישיבת סורא, שלא היתה באותה העת בשיאה, תלמידי חכמים בעלי

שיעור קומה הראויים לכהן בנשיאות הישיבה, לכן ביקשו להביא מישיבת פומבדיתא את רב נתן אלוף, בנו של רב יהודה גאון, אך הוא נפטר בטרם התמנה, וכך נשארה ישיבת סורא ללא מועמד ראוי לכהן כגאון הישיבה.

היחיד שהיה ראוי להיות גאון סורא היה רבינו, שכבר הוכיח את גדל חכמתו, היקף ידיעותו בתה"ק ומנהיגותו הרמה, במלחמתו נגד הקראים, ובפולמוס סביב קביעות לוח השנה. אך לא רק שהוא לא היה מתלמידי ישיבת סורא, וגם לא פומפדיטא, אלא שהוא כלל לא היה בבלי, אלא גולה מארץ סמצרים, מה שאצל אחר היה נדע על הסף את האפשרות למינוי רם ונכבד זה. אבל לא כן אצל רבינו, שמחמת עוצם גדלותו, עשו צעד חסר תקדים, ולמרות שלא היה מחכמי סורא או פומפדיטא, עיטרוהו בעטרת נשיאות ישיבת סורא.

בן 46 היה רבינו בעלותו לכהן פאר כגאון הישיבה, ומיד עם התמנותו התחיל לרומם את קרנה של הישיבה, ולא נח ולא שקט מעבודתו להרחיב גבולות הקדושה, רבינו הצליח לרומם את קרנה של ישיבת סורא, ותלמידים רבים מכל קצוות בבלי, ואף מחוצה לה, באו לישיבתו. תרומות רבות התקבלו מכל קהילות בבלי, והישיבה שבה לימי זוהרה, עד שהייתה שוב למרכז התורה הגדול ביותר בבבל.

אך לא רבו שנותיו של רבינו בהרצת תורה מתוך

